

מפגש מס' 12

דף למנחה

ספר במדבר י"ד-י"ח

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

השבוע המשכנו ללמוד על תלונות עם ישראל במדבר בשני סיפורים מרכזיים: חטא המרגלים ומחלוקת קרח

פרק י"ד - המשך סיפור חטא המרגלים, ולאחריו חטא המעפילים

פרק ט"ז - מצוות הבאות בעקבות חטא המרגלים, וסיפור המקושש

פרקים ט"ז-י"ז - מחלוקת קרח ועדתו ותוצאותיה

פרק י"ח - בחירת שבט לוי ודינים לכהנים וללויים

לימוד מעמיק

תלונות בני ישראל בשנה השנייה

תלונות בני ישראל בעת מסעם במדבר מזכרות בכמה מקומות בתורה וניתן לחלקן לשלוש קבוצות:

א. התלונות בשנה הראשונה, בדרך ממצרים להר סיני. (שמות י"ג-י"ז)

ב. התלונות בשנה השנייה, בתחילת המסע מהר סיני לארץ ישראל (במדבר י"א-י"ז)

ג. התלונות בשנה הארבעים (במדבר כ"ב-כ"א)

בשיעור זה נעסוק בקבוצה השנייה: התלונות של עם ישראל בשנה השנייה, בדרך מהר סיני לכיוון ארץ ישראל (פרקים י"א עד י"ז).

חלק א': סקירת התלונות בספר במדבר

תחילת המסע מתוארת בפרק י, בהתרוממות רוח גדולה, אך מיד לאחר תחילת המסע מתחילות התלונות הקשות.

(הרמב"ן) (בעקבות המדרש), מציין שכבר מתחילתו המסע לא היה חיובי כל כך, כי עם ישראל יצא מהר סיני "כתינוק הבורח מבית הספר", כבריחה מהמקום בו ניתנו להם המצוות, ולא מתוך מגמה חיובית להגיע אל ארץ ישראל.

ואכן, מיד לאחר יציאת עם ישראל לדרך, מתחילות התלונות:

המתאוננים (י"א, א-ג); המתאווים (י"א, ד-לה); חטא מרים (י"ב); חטא המרגלים (י"ג-י"ד); המעפילים (י"ד, לט-מה); מחלוקת קרח ועדתו (ט"ז-י"ז)

גם בספר שמות, במסע אל הר סיני בשנה הראשונה, היו תלונות רבות של בני ישראל. אך שם ה' קיבל את תלונותיהם בהבנה, ומילא את חסרונם (קרע את הים והטביע את המצרים; המתיק את המים; נתן להם מן ושליו; הוציא להם מים מן הסלע), ואילו כאן, התלונות גוררות תגובה קשה ביותר של ה' - חרון אף ה' מביא למוות של אנשים רבים מהעם:

המתאונים

במדבר י"א, א: ויהי העם כמתאננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער בס' אש ה' ותאכל בקצה המחנה:

המתאוים

במדבר י"א, י; לג-לד: וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע...
הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת ואף ה' חרה בעם ויך ה' בעם מכה רבה מאד: ויקרא את שם המקום ההוא קברות
התאוה כי שם קברו את העם המתאיים:

חטא מרים

במדבר י"ב, ט-יב: ויחר אף ה' בס' וילך: והענן סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשילג ויפן אהרן אל מרים והנה
מצרעת: ויאמר אהרן אל משה בני אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו: אל נא תהי כפמת אשר
בצאתו מרחס אמו ויאכל חצי בשרו:

**חטא
המרגלים**

במדבר י"ד, יא-יב; כב-כג; כו-לז: ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האתות
אשר עשיתי בקרבן: אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אתך לגוי גדול ועצום ממנו... כי כל האנשים הראים את כבדי ואת
אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: אם יראו את הארץ אשר נשבעתי
לאבתם וכל מנאצי לא יראוה... וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר: עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי
את תלנות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי: אמר אליהם חי אני נאם ה' אם לא באשר דברתם באזני כן אעשה
לכם: במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבין עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם עלי... וימתו האנשים
מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה':

המעפילים

במדבר י"ד, מא-מה: ויאמר משה למשה זה אתם עבדים את פי ה' והוא לא תעלח: אל תעלו כי אין ה' בקרבכם ולא
תנגפו לפני איביכם... ויעפלו לעלות אל ראש ההר... ויך העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויפגסו עד החרמה:

**מחלוקת קרח
ועדתו**

במדבר ט"ז, כ-לה: וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר: הבהלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע... ותפתח הארץ
את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש: ויך אתם ואת כל אשר להם חיים שאלה ותכס
עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל: וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלס כי אמרו פן תבלענו הארץ: ואש יצאה מאת
ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת:

**מגפה נוספת
בעקבות
המשך
המרידה**

במדבר י"ז, ט-יד: וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר: הבהלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע... ותפתח הארץ
את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש: ויך אתם ואת כל אשר להם חיים שאלה ותכס
עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל: וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלס כי אמרו פן תבלענו הארץ: ואש יצאה מאת
ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת:

חלק ב': חומרת התלונות בשנה השנייה

שאלה לדיון

מדוע תלונות אלה אינן מתקבלות בהבנה ע"ה, כפי שהתקבלו תלונותיהם הראשונות, המתוארות בספר שמות?

חומרת התגובה של ה' לתלונות בשנה השנייה נובעת מחומרת התלונות, לעומת התלונות שתוארו בספר שמות. נעמוד על כמה הבדלים מהותיים בין שני קבצי התלונות:

א. ספר שמות וספר במדבר מייצגים תקופות שונות (ושלבים שונים) בהתפתחות העם:

1. לאחר ברית סיני

התלונות בספר שמות מופיעות לפני מעמד הר סיני, ולפני שעם ישראל עמד בברית עם ה', ולכן לא היו ציפיות גבוהות מהעם. לעומת זאת, התלונות בספר במדבר הן לאחר מעמד הר סיני, לאחר שעם ישראל התחייב בברית עם ה', ועל כן יש ציפייה שעם ישראל יתנהג בצורה אחרת.

2. הגיע הזמן להתבגר

בראשית הדרך הם היו עם של עבדים שזה עתה יצא ממצרים, ולכן לא ציפו מהם להסתדר ולהתמודד. אולם, לאחר שנה שלמה, הם היו אמורים לעבור תהליך של התחזקות אישית ולאומית ולהיות בשלים יותר להתמודדיות, ולא להיות בשלב של התלוננות ([ראו פוסט של הרב יוסף מרקוס](#)).

3. חוסר בטחון בה'

מסע של עם שלם במדבר מעורר קשיים גדולים, וחששות רבים. בתחילת הדרך, לא ידעו בני ישראל איך יסתדרו במדבר. אולם לאחר שנה שלמה הם כבר אמורים לדעת שה' דואג להם, נלחם עבורם, ומספק את צרכיהם. אם הם עדיין לא הפנימו זאת, זה בעייתי מאד. תלונותיהם בשלב זה מביעות חוסר אמון וחוסר בטחון שה' יכול להושיע אותם ולדאוג להם כראוי. כך מפרש ר' יוסף בכור שור (י"א, א): "היו קצרי רוח ומתאבלים, על שהיה רוצה הקדוש ברוך הוא להכניסם לארץ ויבאו למלחמה; כי היו יריאים ומקטני אמנה".

ב. התלונות בספר במדבר שונות מהתלונות בספר שמות, וחמורות מהן:

1. תלונות לא מוצדקות

בכל אחת מהתלונות בספר במדבר, הכתוב מבהיר שהתלונה לא היתה מוצדקת.

המתאווים טענו שאין להם מספיק אוכל טוב, וכתגובה, הכתוב מתאר עד כמה המן היה טוב (י"א, ז-ט; גם פס' כב יכול להתפרש כאמירה של משה שבכל מקרה כל מה שיתנו לעם לא יספיק להם) וכך מפרש רמב"ן (בפרק י"א פס' ד): "שלא היה להם חסרון במדבר, כי היה להם המן לשובע והיו עושים בו מטעמים שונים בטעם חשוב מאד כאשר יספר, אבל המשילו בנפשותם תאוה רבה כמתאווים לאכול הפחמים והעפר והמאכלים הנבאשים"

מרים מתלוננת על התנהלותו של משה, וה' מדגיש שהתנהלותו של משה היא ללא דופי (י"ב, ג; ו-ח)

המרגלים מוציאים את דיבת הארץ רעה, וטוענים שאי אפשר לכבוש אותה, ואילו כלב טוען שדבריהם אינם נכונים (י"ג, ל; י"ד, ז-ט)

קרח ועדתו טוענים על מנהיגות משה ואהרן, ומשה משיב להם שהבחירה בהם היא אלקית (ט"ז, ט-יא), ובנוסף לכך משה מדגיש שהוא לא ניצל את העם לטובתו, אלא רק דאג להם (ט"ז, ט)

מותר להתלונן על קשיים אמיתיים, כמו למשל בסיפור מרה, שם התורה מציינת שלעם לא היה מים לשתות "ויבאו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרתה כי מרים הם" (שמות ט"ו, כג). אך תלונה שאין לה בסיס איננה ראויה, ומתקבלת בכעס.

2. חומרת התלונות - מרידה

התלונות בספר במדבר, בשנה השנייה, הרבה יותר חמורות מהתלונות בספר שמות. אלו לא רק תלונות של קושי, אלא הרבה מעבר לכך: ניתן לאפיין את התלונות בספר במדבר כבעלות מכנה משותף: **מרידה בה' ובמנהיגות משה**. כל תלונה מציגה זאת באור אחר, אך בסופו של דבר - החוט השוזר של התלונות כולן הוא מרידה בה' ובמנהיגות של משה.

המתאוננים - רש"י לפרק י"א פס' א: "אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשים עלילה האין לפרוש מאחרי המקום"

המתאונים - אינם מכירים בטוב שה' משפיע עליהם במדבר, ואף טוענים שמצרים היתה יותר טובה עבורם. אמירה כזו מהווה כפיות טובה ומרידה בה'. כפי שמפרש רמב"ן בפרק י"א פס' א: "כי כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב לישוב ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון היו מצטערים בעצמם לאמר מה נעשה, ואיך נחיה במדבר הזה, ומה נאכל ומה נשתה, ואיך נסבול העמל והעינוי ומתי נצא ממנו... ואמר "כמתאוננים", כי היו מדברים במר נפשם כאשר יעשו הכואבים. והיה רע בעיני ה', שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם, והם היו כאנוסים ומוכרחין מתאוננים ומתרעמים על עניינם..."

מרים ואהרן - עיקר התלונה של מרים ואהרן היא ערעור על ייחודו של משה כמנהיג ונביא בדרגה גבוהה משאר הנביאים "וַיֹּאמְרוּ הָרֶק אַרְבָּמִשָּׁה דְבַר ה' הֲלֹא גַם־בָּנֹו דְבַר" (במדבר י"ב, ב)

המרגלים - מורדים במטרת המסע - מתנגדים לכניסה לארץ ישראל ומביעים חוסר בטחון מוחלט ביכולת ה' לסייע להם במלחמות על כיבוש הארץ. המסע לארץ ישראל הוא למעשה ההבטחה הגדולה של ה', כפי שה' הבטיח לאברהם וכפי שאמר ה' בהתגלות למשה "וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וַיִּדְעֹתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרַיִם. וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרְשָׁה אֲנִי ה'" (שמות ו', ז-ח). הבעיה העיקרית בחטא המרגלים היא לא רק המחשבה המוטעית שלהם לגבי טיבה של ארץ ישראל, אלא העובדה שהם הצליחו להמריד את כל עם ישראל, עד למסקנה הקשה של העם שעדיף לחזור למצרים מאשר להמשיך את המסע לארץ "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֹבָה מִצְרָיִם" (י"ד, ד).

המעפילים - אמנם מנסים לתקן ולהביע רצון לעלות אל הארץ, אך מורדים ברצון ה', כפי שאומר להם משה: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְמָה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה וְהוּא לֹא תִצְלַח... אֶל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם... כִּי־עַל־כֵּן שִׁבְתֶּם מֵאֲחֵרֵי יְהוָה וְלֹא־יְהִיֶּה עִמָּכֶם" (י"ד, מא-מג). המעפילים מנסים לעלות לארץ, אך חושבים שהם יכולים לעשות זאת לבד, ללא השגחת ה'. עד מהרה מתברר שניסיון המרד הוא נכשל. מכיוון ש"אַרְוֹן בְּרִית־יְהוָה וּמִשָּׁה לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה" (שם, מד) - המעפילים הוכו על ידי העמלקים והכנענים.

קרח ועדתו - מערעים על המנהיגות הרוחנית והפוליטית של עם ישראל - הכהונה ומשה. ובכך גם מערעים על הבחירה של ה' במנהיגים אלה. נדמה שפרשת קרח ועדתו מדגישה יותר מכל את עניין המרד במשה, כפי שמפרש רש"י (ט"ז, ג): "רב לכם - הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה: כלם קדושים - כולם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה: ומדוע תתנשאו - אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברר לאחריך כהונה, לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלוהיך (שמות כ ב), כל העדה שמעו:"

אם כן, **מרידות אלה מערעות על כל אבני הבניין החשובות של עם ישראל: האמונה, הבטחון בה', מנהיגות משה, הכהונה וארץ ישראל.**

התלונות נוגעות ביסודות הבסיסיים ביותר של קיום העם. כולן נוגעות בסוגייה העקרונית של המשך מנהיגות משה והליווי של ה' את עם ישראל בדרך אל ארץ ישראל. התלונות בספר במדבר מערעות על שתי הנחות יסוד אלו. אלו לא תלונות תמימות, או אפילו תלונות לא מוצדקות, אלא הצבעת אי אמון בה' ובמשה. בניגוד ליציאה לדרך, שם עם ישראל האמין בה' ובמשה: "וַיֹּאמְרוּ בְּהַ' וּבְמִשָּׁה עֲבָדוּ" (שמות י"ד, לא), העם הגיע למצב של חוסר אמון מוחלט בה' ובמשה. לכן תגובת משה ותגובת ה' בכל המקרים הללו היא קשה ואף קיצונית.

חלק ג': הברית ומנהיגות משה

שאלה לדיון נורל עם ישראל לאור התלונות

אם המצב היה כל כך קשה, כיצד בכל זאת עם ישראל המשיך להתקיים, ולהיות עם ה', ולבסוף הגיע לארץ ישראל?

לכאורה, מרידות כאלה יכלו לפוצץ הכל, ואכן ה' חשב לכלות את העם אחרי חטא המרגלים ואחרי מחלוקת קרח. אולם, ישנה ברית בין ה' לעם ישראל (כפי שהזכרנו בתחילת השיעור). ברית זו הינה נצחית, ועל אף שעם ישראל חוטא, הברית ממשיכה להתקיים. כאשר עם ישראל חוטא, איננו מקיים את ההתחייבות שלו בברית, הוא נענש בחומרה על הפרת הברית, אך ה' איננו מנתק את הקשר איתם, ואיננו מכלה אותם או עוזב אותם, על אף שהיתה מחשבה לעשות זאת. דווקא החטאים הללו מבררים את עומק הברית: גם כשעם ישראל מורד בה' בכל דרך אפשרית, הברית ממשיכה להתקיים.

דווקא משה, למרות שהעם מערער על מנהיגותו ועל דרכו, הוא זה שמדגיש בפני ה' את עוצמתה של הברית, ואת החשיבות להמשיך את קיומה, ומבקש מה', פעם אחר פעם, להמשיך לתת הזדמנות לעם ישראל. כך הוא מתפלל על העם לאחר חטא המרגלים:

במדבר י"ד, יג-ט: ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים כי העלית בלחך את העם הזה מקרבן: ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עמד עליהם ובעמך ענן אתה הלך לפנייהם יומם ובעמוד אש לילה: והמתה את העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר: מפלתי יכלת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר: ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר: ה' ארך אפים ורב חסד נשא עון ופשע ונקמה לא ינקמה פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים: סלח נא לעון העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה:

ואפילו בזמן מחלוקת קרח, כאשר ערערו במפורש על הנהגתם, משה ואהרן המשיכו להגן על העם, ולא הסכימו שה' יכלה את כולם, אלא רק את המורדים:

במדבר ט"ז, כב: ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף

ולאחר מכן, כאשר היתה מגפה בעם מפני שכל העם משתתף במרד, משה ואהרן הצילו את העם בעזרת הקטורת:

במדבר י"ז, יא-יג: ויאמר משה אל אהרן קח את המחטה ותן עליה אש מעל המזבח וישים קטורת והולך מהרה אל העדה וכפר עליהם כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף: וישח אהרן באשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל והנה החל הנגף בעם ויתן את הקטורת וכפר על העם: ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה:

בשעות קשות כאלה נבחנת המנהיגות. האם המנהיג דואג לעצמו ולכבודו או לעם. במעשים אלה הוכיח משה באופן ברור ביותר שהוא ראוי להנהגה ולאמון העם.

סיכום

ההליכה של עם שלם במדבר איננה פשוטה, ומביאה את העם להתלונן פעמים רבות. בשיעור זה התמקדנו ברצף התלונות בספר במדבר פרקים י"א-י"ז, שהתרחשו בשנה השנייה של ההליכה במדבר, כאשר עם ישראל יוצא מהר סיני לכיוון ארץ ישראל. ראינו שהתלונות הללו אינן תלונות רגילות על קשיים, אלא תלונות שאינן מוצדקות, ומביעות מרידה בה', במנהיגות משה, ובמטרות המסע. לכן התגובות של ה' ומשה לתלונות אלה הן חריפות במיוחד. למרות זאת, הברית בין ה' לעם ישראל ממשיכה להתקיים, ומשה הוא זה שדואג לכך. **דווקא החטאים הללו מבררים את עומק הברית: גם כשעם ישראל מורד בה' בכל דרך אפשרית, הברית ממשיכה להתקיים.**

להרחבה

מאמרים ושיעורים נוספים על מחלוקת קרח ותלונות בני ישראל.

בנושא מחלוקת קרח ועדתו:

[מאמר מאת פרופ' יונתן גרוסמן - שתי תלונות העם ובחירה חוזרת של אהרון](#)

[מאמר מאת הרב אלחנן סמט - משה אל מול המורדים](#)

[פוסט ומאמר מאת הרב מנחם ליבטאג - פוליטיקה של קואליציות](#)

[פוסט מאת הרב יובל שרלו - כללים למחלוקת לשם שמים](#)

בנושא תלונות בני ישראל:

[מאמר מאת הרב ד"ר תמיר גרנות - תלונות בני ישראל במדבר](#)

[מאמר מאת הרב גד אלדד - חטא המרגלים בראי שאר תלונות העם](#)

[פוסט ומאמר מאת הרב יאיר קאהן - ההחמצה הגדולה](#)

[פוסט מאת ד"ר חגי משגב - התפוררות](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נלמד את פרקי המסע בשנה הארבעים ונתמקד בסיפור בלק ובלעם.